

# Canllaw i Gyfansoddiad Cyngor Bro Morgannwg

Cynhyrchwyd yn unol ag adran 45 Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau  
(Cymru) 2021

25 Ebrill 2022

Cyflwyniad.....	1
Y Cyfansoddiad .....	1
Y Canllaw Hwn.....	1
Rhan 1    Y Cyfansoddiad .....	6
Rhan 2    Strwythurau democrataidd y Cyngor .....	7
Cynghorwyr .....	10
Cyngor Llawn .....	12
Y Cabinet .....	16
Pam mae gan y Cyngor bwyllgorau a beth maen nhw'n ei wneud? .....	18
Beth yw gwaith Pwyllgorau Craffu'r Cyngor? .....	18
Pwyllgorau Trosolwg a Chraffu .....	18
Pwyllgor Safonau .....	19
Beth yw gwaith pwyllgorau rheoleiddio a phwyllgorau eraill y Cyngor? .....	20
Y Pwyllgor Cynllunio .....	20
Pwyllgor Trwyddedu .....	20
Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.....	20
Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd .....	21
Beth yw Cydbwyllgorau? .....	22
Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru .....	23
Rhan 3    Rolau a chyfrifoldebau .....	24
Pa rolau y mae Cynghorwyr yn eu cyflawni? .....	24
Maer a Dirprwy Faer .....	25
Arweinydd a Dirprwy Arweinydd .....	25
Aelod o'r Cabinet.....	26
Cynorthwy-ydd i'r Cabinet .....	27
Pa rolau y mae swyddogion cyflogedig y Cyngor yn eu cyflawni?.....	27
Sut dylai Cynghorwyr a Swyddogion ymddwyn? .....	29
Dylai cynghorwyr gydymffurfio â Chod Ymddygiad yr Aelodau .....	29
Gofynion arbennig ar gyfer Cynghorwyr sy'n aelodau o bwyllgor cynllunio'r Cyngor ...	30
Dylai swyddogion gydymffurfio â Chod Ymddygiad y Swyddogion .....	31
Sut dylai Cynghorwyr a Swyddogion weithio gyda'i gilydd? .....	31
Sut galla i gwyno am ymddygiad Cynghorydd? .....	31
Sut galla i gwyno am wasanaeth a ddarperir gan y Cyngor? .....	32
Rhan 4    Polisiau a gweithdrefnau.....	33
Cynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor (y fframwaith polisi) .....	33
Ble galla i ddod o hyd i gynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor? .....	33
Sut mae fframwaith polisi'r Cyngor yn cael ei benderfynu?.....	33

Pennu cyllidebau a rheolaeth ariannol .....	34
Sut mae'r Cyngor yn pennu ei gyllideb? .....	34
Penderfyniadau a wneir y tu allan i'r gyllideb neu'r fframwaith polisi.....	34
A ellir gwneud penderfyniadau nad ydynt yn cydymffurfio â'r gyllideb neu'r fframwaith polisi? .....	34
A ellir symud arian o'r naill ben cyllideb i'r llall ar ôl i'r gyllideb gael ei mabwysiadu?35	
Pa bolisiâu a gweithdrefnau eraill sy'n llywodraethu sut mae'r Cyngor yn rheoli ei gyllideb? .....	35
A oes unrhyw gyfyngiadau ar sut mae'r Cyngor yn prynu nwyddau a gwasanaethau? ..	35
Sut mae'r Cyngor yn ymrwymo i gontractau a chytundebau? .....	36
Rhan 5    Sut galla i gymryd rhan?.....	37
Sut mae'r Cyngor yn ymgysylltu â phobl leol i'w hannog i gymryd rhan mewn democratiaeth leol?.....	37
Alla i anfon deiseb at y Cyngor? .....	37
Sut galla i gael gwybod pryd y cynhelir cyfarfodydd y Cyngor a'i bwyllgorau a'i gyrff?... 38	
Sut galla i gael gwybod beth fydd yn cael ei drafod mewn cyfarfod penodol? .....	38
Sut galla i gael gwybod pryd y penderfynir ar fater sydd o ddiddordeb i mi?.....	38
Alla i ofyn i bwyllgor neu gorff o'r Cyngor ymchwilio i fater penodol?.....	38
Alla i arsylwi ar gyfarfodydd y Cyngor Llawn? .....	39
Alla i arsylwi ar gyfarfodydd eraill? .....	39
Alla i siarad mewn cyfarfod? .....	39
Alla i ofyn cwestiwn mewn cyfarfod? .....	39
Sut galla i gael gwybod am benderfyniad y Cyngor? .....	40
Alla i weld cyfrifon y Cyngor i ddeall sut mae fy Nhreth Gyngor yn cael ei gwario? .....	40

## Cyflwyniad

### Y Cyfansoddiad

Mae'r Cyngor wedi'i ffurfio o wahanol unigolion a chyrff, sy'n gweithio gyda'i gilydd i gyflawni swyddogaethau'r Cyngor. Mae Cyfansoddiad y Cyngor yn disgrifio'r gwahanol bobl a chyrff sy'n ffurfio'r Cyngor, eu swyddogaethau, a'r rheolau gweithdrefnau sy'n llywodraethu sut mae'r cyrff hynny'n gweithio gyda'i gilydd i ddarparu gwasanaethau.

Y bwriad yw: -

- galluogi'r Cyngor i wneud penderfyniadau'n effeithlon ac yn effeithiol;
- eich cefnogi i gymryd rhan mewn penderfyniadau sy'n effeithio arnoch;
- helpu Cynghorwyr i gynrychioli eu hetholwyr yn fwy effeithiol;
- eich galluogi i ddwyn y Cyngor i gyfrif.

Un o brif nodau'r Cyfansoddiad yw nodi'n glir yr hyn y gallwch ei ddisgwyl gan y Cyngor, a'r hyn y gallwch ei wneud os na chyrhaeddir eich disgwyliadau.

### Y Canllaw Hwn

Mae'r Canllaw hwn wedi'i lunio i'ch helpu i ddeall sut mae'r Cyngor yn gwneud penderfyniadau ac yn gweithio i ddarparu gwasanaethau yn eich ardal a sut y gallwch chi gymryd rhan. Mae'n rhoi trosolwg o Gyfansoddiad y Cyngor ac yn esbonio adrannau allweddol o'r Cyfansoddiad mewn iaith glir a syml.

Gall hefyd fod o ddefnydd i'r sefydliadau hynny sy'n gweithio gyda'r Cyngor i ddarparu gwasanaethau yn ardal y Cyngor.

Mae rhan gyntaf y Canllaw hwn yn esbonio pam mae'r Cyfansoddiad yn bwysig a sut y caiff ei adolygu a'i ddiweddarau.

Ei nod yw ateb cwestiynau fel:

- *Pam nad oes cynllun wrth gefn gan y Cyngor?* t.6
- *Sut galla i gael copi o'r Cyfansoddiad?* t.6
- *Pwy sy'n gyfrifol am ddiweddarau'r Cyfansoddiad?* t.6

Mae ail ran y Canllaw hwn yn esbonio sut mae'r Cyngor wedi'i strwythuro. Mae'n disgrifio cyrff democrataidd y Cyngor yn ogystal â sut y gwneir penderfyniadau a chan bwy.

Mae'n esbonio swyddogaethau'r Cyngor, ei Gabinet a'i bwyllgorau, a pha gorff o'r Cyngor sy'n gyfrifol am bolisiau a phenderfyniadau penodol.

Ei nod yw ateb cwestiynau fel:

- *Beth yw gwaith fy Nghynghorydd lleol?* t.10
- *Beth yw gwaith y Cyngor?* t.12
- *Beth sy'n digwydd yng nghyfarfodydd y Cyngor?* t.13
- *Sut mae'r Cyngor yn gwneud penderfyniadau?* t.13
- *Sut galla i gael gwybod am benderfyniad y Cyngor am fater sy'n effeithio arnaf i?* t.15
- *Beth yw gwaith y Cabinet?* t.16
- *Sut mae'r Cabinet yn gwneud penderfyniadau?* t.16
- *Sut y creffir ar benderfyniadau?* t.18
- *Pwy sy'n gyfrifol am gynnal safonau a dwyn Cyngorwyr i gyfrif am eu hymddygiad?* t.19
- *Beth yw gwaith pwyllgorau'r Cyngor?* t.20
- *Beth yw gwaith y Pwyllgor Cynllunio?* t.20
- *Beth yw gwaith y Pwyllgor Trwyddedu?* t.20
- *Pwy sy'n gyfrifol am lywodraethu, archwilio a rheoli risg?* t.20
- *Pwy sy'n gyfrifol am gynnal democratiaeth leol?* t.21

Mae trydedd ran y Canllaw hwn yn esbonio rolau a chyfrifoldebau aelodau etholedig a swyddogion cyflogedig y Cyngor. Mae'n disgrifio'r swyddi a wnânt, a sut maent yn gweithio gyda'i gilydd i gyflawni swyddogaethau a blaenoriaethau'r Cyngor. Mae hefyd yn esbonio'r codau ymddygiad sy'n rheoli ymddygiad cynghorwyr a swyddogion a'r safonau ymddygiad y gallwch eu disgwyl ganddynt.

Ei nod yw ateb cwestiynau fel:

- *Beth yw gwaith y Maer?* t.25
- *Beth yw gwaith y Cadeirydd?* t.25

- *Beth yw gwaith yr Arweinydd?* t.25
- *Beth sy'n digwydd os nad yw'r Arweinydd yn gallu cyflawni ei ddyletswyddau?* t.25
- *Mae fy Nghynghorydd yn aelod o'r Cabinet. Beth mae hyn yn ei olygu?* t.26
- *Sut mae aelodau'r Cabinet yn cael eu cefnogi?* t.26
- *Beth yw gwaith y Prif Weithredwr?* t.27
- *Pa gyfrifoldebau sydd gan y Swyddog Monitro?* t.27
- *Pwy sy'n gyfrifol am sicrhau y cydymffurfir â pholisiau a gweithdrefnau democrataidd y Cyngor?* t.27
- *Sut dylai Cynghorwyr ymddwyn?* t.29
- *Sut dylai Swyddogion ymddwyn?* t.31
- *Sut galla i gwyno am ymddygiad Cynghorydd?* t.31
- *Sut rydw i'n adrodd am bryderon ynglŷn ag ymddygiad Swyddog cyflogedig o'r Cyngor?* p.32

Mae pedwaredd rhan y Canllaw hwn yn rhoi crynodeb o'r polisiau a'r gweithdrefnau allweddol sy'n rheoli sut mae'r Cyngor yn cyflawni swyddogaethau penodol.

Ei nod yw ateb cwestiynau fel:

- *Ble galla i ddod o hyd i gynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor?* t.33
- *Sut mae fframwaith polisi'r Cyngor yn cael ei benderfynu?* t.33
- *Sut mae'r Cyngor yn pennu ei gyllideb?* t.34
- *A ellir gwneud penderfyniadau nad ydynt yn cydymffurfio â'r gyllideb neu'r fframwaith polisi?* t.34
- *A ellir symud arian o'r naill ben cyllideb i'r llall ar ôl i'r gyllideb gael ei mabwysiadu?* t.35
- *Pa bolisiau a gweithdrefnau eraill sy'n rheoli sut mae'r Cyngor yn rheoli ei gyllideb?* t.35

- *A oes unrhyw gyfyngiadau ar sut mae'r Cyngor yn prynu nwyddau a gwasanaethau?* t.35
- *Sut mae'r Cyngor yn ymrwymo i gontractau a chytundebau?* t.35

Mae rhan olaf y Canllaw hwn yn esbonio sut y gallwch ymgysylltu â'ch Cyngor a democratiaeth leol a chymryd rhan ynddynt. Mae'n egluro sut y caiff eich Cynghorwyr eu hethol, sut y gallwch gysylltu â'ch Cynghorydd, codi cwestiynau a siarad mewn cyfarfodydd, a sut y gallwch ddefnyddio deisebau i godi materion sy'n bwysig i chi gyda'r Cyngor.

Ei nod yw ateb cwestiynau fel:

- *Beth mae'r Cyngor yn ei wneud i ymgysylltu â phobl leol?* t.36
- *Alla i anfon deiseb at y Cyngor?* t.36
- *Sut galla i gael gwybod pryd y cynhelir cyfarfodydd y Cyngor a'i bwyllgorau a'i gyrff?* t.37
- *Sut galla i gael gwybod beth fydd yn cael ei drafod mewn cyfarfod penodol?* t.37
- *Sut galla i gael gwybod pryd y penderfynir ar fater yr wyf yn pryderu yn ei gylch?* t.37
- *Alla i ofyn i bwyllgor neu gorff o'r Cyngor ymchwilio i fater penodol?* t.37
- *Alla i fynd i gyfarfodydd y Cyngor Llawn?* t.38
- *Alla i fynd i gyfarfodydd eraill?* t.38
- *Alla i siarad mewn cyfarfod?* t.38
- *Alla i ofyn cwestiwn mewn cyfarfod?* t.38
- *Sut galla i gael gwybod am benderfyniad y Cyngor?* t.39
- *Alla i weld cyfrifon y Cyngor i ddeall sut mae fy Nhreth Gyngor yn cael ei gwario?* t.39

Darperir cyfeiriadau at adrannau mwyaf perthnasol y Cyfansoddiad ac at adnoddau ychwanegol sydd ar gael ar wefan y Cyngor trwy'r Canllaw hwn i'ch galluogi i ddarllen mwy ar bwnc penodol os dymunwch.

Mae mynegai manwl hefyd ar dudalen olaf y Canllaw hwn i'ch galluogi i edrych ar bynciau a materion penodol sydd o ddiddordeb i chi yn gyflym.

Os oes unrhyw beth yn y Canllaw hwn sy'n aneglur, neu os oes unrhyw beth ar goll, rhowch wybod i ni fel y gallwn ei wella.

Gallwch gysylltu â'r Gwasanaethau Democrataidd

E-bost: [democraticservices@valeofglamorgan.gov.uk](mailto:democraticservices@valeofglamorgan.gov.uk)

Post: Cyngor Bro Morgannwg, Swyddfeydd Dinesig, Heol Holttwn, Y Barri CF63 4RU

Ffôn: 01446 709413




## Rhan 1 Y Cyfansoddiad

Mae'r Cyfansoddiad yn rheoli'r ffordd y mae'r Cyngor, y Cynghorwyr a'r swyddogion sy'n gweithio yn y Cyngor yn cydweithio i gyflawni swyddogaethau'r Cyngor. Mae'n sicrhau bod pawb yn y Cyngor yn gweithredu'n gyfreithlon, yn deg ac yn briodol a bod swyddogaethau'r Cyngor yn cael eu cyflawni'n briodol ac yn effeithiol.

 Mae Adran 2.1 y Cyfansoddiad yn esbonio diben y Cyfansoddiad.

Gallwch gael copi o'r Cyfansoddiad o swyddfeydd y Cyngor a'i weld ar wefan y Cyngor. Rhaid darparu copi o'r Cyfansoddiad hefyd i bob Cynghorydd pan gaiff ei ethol i'r Cyngor.


 Gallwch weld Cyfansoddiad y Cyngor ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].

 Mae Adran 2.8 y Cyfansoddiad yn esbonio ble, pryd a sut mae'n rhaid cyhoeddi'r Cyfansoddiad.


Y Swyddog Monitro sy'n gyfrifol am gynnal ac adolygu'r Cyfansoddiad. Mae'r Swyddog Monitro hefyd yn gyfrifol am benderfynu sut y dylid deall a gweithredu'r Cyfansoddiad. Gallwch ddarllen mwy am rôl y Swyddog Monitro yn Rhan 4 y Canllaw hwn.

Y Cyngor Llawn sy'n gyfrifol am gytuno ar y Cyfansoddiad. Unwaith y bydd y Cyfansoddiad wedi'i gytuno, dim ond y Cyngor Llawn all ei newid. Fel arfer, bydd y Swyddog Monitro yn argymhell newidiadau i'r Cyfansoddiad i'r Cyngor Llawn.

Mewn rhai amgylchiadau, gall y Swyddog Monitro wneud newidiadau i'r Cyfansoddiad. Er enghraifft, lle mae newid yn y gyfraith sy'n effeithio ar y Cyfansoddiad, neu lle mae angen mân newid i egluro darpariaeth yn y Cyfansoddiad sy'n aneglur.

 Mae adrannau 2.4 i 2.6 y Cyfansoddiad yn esbonio sut y cytunir ar y Cyfansoddiad a sut y gellir ei newid.

Mae'r Cyfansoddiad hefyd yn llywodraethu sut y dylid cynnal cyfarfodydd y Cyngor a'i bwyllgorau. Bydd y sawl sy'n cadeirio cyfarfod yn gyfrifol am sicrhau bod y Cyfansoddiad yn cael ei ddilyn yn ystod y cyfarfod hwnnw.

 Caiff geiriau ac ymadroddion allweddol eu diffinio a'u hesbonio yn adran 2.2 y Cyfansoddiad.

## Rhan 2 Strwythurau democrataidd y Cyngor

Mae'r Cyngor yn cynnwys Cynghorwyr sy'n cael eu hethol bob pum mlynedd i gynrychioli pobl sy'n byw mewn gwahanol rannau o ardal y Cyngor (y cyfeirir atynt yn y Cyfansoddiad fel 'wardiau etholiadol').

Mae cynghorwyr yn gyfrifol am bawb sy'n byw yn ardal y Cyngor, ond mae ganddynt ddyletswydd arbennig i bobl sy'n byw yn eu wardiau eu hunain.



Mae Adran 1.2 y Cyfansoddiad yn rhoi trosolwg o sut mae Cynghorwyr unigol yn cydweithio fel y Cyngor.

Bydd pob Cynghorydd yn cwrdd â'i gilydd yn rheolaidd fel y Cyngor. Mae'r Cyngor Llawn yn gyfrifol am bennu cyllideb, blaenoriaethau polisi a fframwaith polisi cyffredinol y Cyngor.

Ar ddechrau pob blwyddyn, bydd y Cyngor Llawn yn ethol un Cynghorydd yn Faer iddo. Mae'r Maer yn gyfrifol am gadeirio cyfarfodydd y Cyngor Llawn a sicrhau bod penderfyniadau'n cael eu gwneud yn briodol ac yn unol â'r rheolau.

Gallwch ddarllen mwy am y rolau hyn yn Rhan 3 y Canllaw hwn.

Mae'r Cyngor yn penodi neu'n ethol Arweinydd (a all fod yn arweinydd y grŵp gwleidyddol mwyaf neu glymblaid o grwpiau gwleidyddol). Gall Cynghorwyr unigol gael eu penodi i'r Cabinet hefyd gan yr Arweinydd. Yn gyffredinol, bydd yr Arweinydd yn penodi Cynghorwyr o'u grŵp gwleidyddol eu hunain i'r Cabinet, er y gall benodi Cynghorwyr o unrhyw grŵp gwleidyddol i'r Cabinet. Mae aelodau'r Cabinet yn gyfrifol am feysydd polisi penodol, y cyfeirir atynt yn gyffredin fel portffolios.

Mae'r Cabinet yn cwrdd yn rheolaidd i wneud penderfyniadau ar y cyd ar agweddau gwaith y Cyngor y mae'r Cabinet yn gyfrifol amdanynt.

Caiff rhai o swyddogaethau'r Cyngor eu cyflawni gan bwyllgorau. Grwpiau bach o Gynghorwyr yw'r pwyllgorau sy'n cwrdd â'i gilydd i gyflawni rhai o swyddogaethau rheoleiddio a chraffu'r Cyngor. Heblaw am rai eithriadau, mae pwyllgorau'n cynnwys Cynghorwyr o bob grŵp gwleidyddol yn yr un gyfran ag y cânt eu cynrychioli ar y Cyngor Llawn.

Tan yn ddiweddar, bu'n rhaid cynnal holl gyfarfodydd y Cyngor (boed y rheiny'n gyfarfodydd y Cyngor Llawn, y Cabinet neu bwyllgor neu is-bwyllgor) wyneb yn wyneb a dim ond y Cynghorwyr hynny a oedd yn bresennol yn gorfforol yn y cyfarfod a allai gymryd rhan mewn trafodaethau a phleidleisio. Mae cynghorau bellach yn gallu cwrdd gan ddefnyddio meddalwedd fideo-gynadledda. Gall cyfarfodydd naill ai fod "o bell" (lle mae pob Cynghorydd mewn gwahanol leoedd) neu'n "hybrid" (lle mae rhai pobl yn bresennol mewn un lle, ac eraill mewn gwahanol leoedd). Hyd yn

oed os bydd yr holl bobl sy'n cymryd rhan mewn cyfarfod yn dewis bod yn bresennol yn gorfforol, rhaid i'r Cyngor sicrhau bod opsiwn i ymuno â'r cyfarfod o bell.

Gall y Cyngor Llawn ymgysylltu â'r fath staff cyflogedig (y cyfeirir atynt fel swyddogion) yn ôl yr angen, Gall y Cabinet, y Cyngor Llawn a'r pwyllgorau ddirprwyo swyddogaethau i swyddogion. Ceir rhagor o wybodaeth am ddirprwyaethau yng nghynllun dirprwyaethau'r swyddogion.

Gallwch ddarllen mwy am y strwythurau hyn yn adrannau canlynol y Rhan hon o'r Canllaw.

## SIART STRWYTHUR

Mae'r CYHOEDD yn ethol

CYNGHORWYR sy'n aelodau o'r

CYNGOR LLAWN (sy'n cael ei gadeirio gan y Maer)


Y CABINET	PWYLLGORAU RHEOLEIDDIOL a RHAI ERAILL (Aelodau a benodir gan y CYNGOR LLAWN)	PWYLLGORAU CRAFFU (Aelodau a benodir gan y CYNGOR LLAWN)	CYDBWYLLGORAU/CYRFF (Aelodau a benodir gan y CYNGOR LLAWN)	SWYDDOGION CYFLOGEDIG (Cyflogeion y Cyngor a benodir gan AELODAU ac uwch SWYDDOGION CYFLOGEDIG eraill)	
ARWEINYDD (a etholir gan y CYNGOR LLAWN)	Y PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO		CYDBWYLLGOR CORFFORAETHOL DE- DDWYRAIN CYMRU ***	PRIF WEITHREDWR	
DIRPRWY ARWEINYDD (a benodir gan yr ARWEINYDD)	PWYLLGOR GWASANAETHAU DEMOCRATAIDD		GWASANAETHAU RHEOLIADOL A RENNIR	SWYDDOG MONITRO	PRIF SWYDDOG CYLLID
CYNORTHWYWYR I'R CABINET (a ddynodir gan yr ARWEINYDD)	Y PWYLLGOR TRWYDDEDU			PENNAETH Y GWASANAETHAU DEMOCRATAIDD	CYFARWYDDWR YR AMGYLCHEDD A THAI
Y CABINET (wedi'i ffurfio o GYNGHORWYR a benodir gan yr ARWEINYDD)	PWYLLGOR CYNLLUNIO			CYFARWYDDWR Y GWASANAETHAU CYMDEITHASOL	CYFARWYDDWR DYSGU A SGILIAU
	PWYLLGOR SAFONAU			CYFARWYDDWR ADNODDAU CORFFORAETHOL	CYFARWYDDWR LLE
	PWYLLGORAU ERAILL FEL Y CYTUNWYD YN Y CYFARFOD BLYNYDDOL (CB)				

\*\*\* Ers mis Mai 2022, prifddinas-ranbarth Caerdydd (P-RC) sy'n ymgymryd â'r swyddogaeth hon


## Cynghorwyr

Caiff cynghorwyr eu hethol gan y bobl sy'n byw mewn ward benodol i'w cynrychioli ar y Cyngor. Fodd bynnag, mae Cynghorwyr hefyd yn atebol i'r gymuned ehangach a rhaid iddynt weithredu er budd pawb sy'n byw yn ardal y Cyngor.

Os ydych am godi mater gyda'r Cyngor ac nad ydych yn siŵr â phwy i gysylltu, efallai yr hoffech gysylltu â'ch Cynghorydd i ofyn am help.

 Gallwch ddarganfod pwy yw eich Cynghorydd lleol a'i fanylion cyswllt ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].

Mae pob Cynghorydd yn aelod o'r Cyngor Llawn, a gall hefyd fod yn aelod o un neu fwy o gyrff sy'n aelodau o'r Cyngor (fel y Cabinet neu bwyllgor). Pan fo Cynghorwyr yn gweithredu fel aelodau o gorff cyngor penodol, cyfeirir atynt yn y Cyfansoddiad fel 'Aelodau'.


 Esbonnir hyn yn llawnach yn y rhestr o ddiffiniadau yn adran 2.2.2 y Cyfansoddiad.

Mae gan gynghorwyr hawliau penodol sydd wedi'u nodi yn y Cyfansoddiad, sy'n eu galluogi i godi materion a chyflwyno sylwadau ar eich rhan.

Er enghraifft, gall Cynghorwyr:

- weld unrhyw wybodaeth sydd ei hangen arnynt er mwyn cyflawni eu rôl fel aelod o'r Cyngor;
- mynd i unrhyw un o gyfarfodydd y Cyngor, ei bwyllgorau neu'r Cabinet;
- siarad mewn unrhyw gyfarfod o unrhyw un o gyrff y Cyngor y maent yn aelod ohono;
- gyda chaniatâd y Cadeirydd, siarad mewn unrhyw un o gyfarfodydd unrhyw un o gyrff y Cyngor (hyd yn oed os nad ydynt yn aelod o'r corff hwnnw);
- siarad â'r Arweinydd, neu aelodau o'r Cabinet neu swyddogion y Cyngor am unrhyw agwedd ar fusnes y Cyngor;
- cosi cwynion.

 Nodir hawliau cynghorwyr i gael gwybodaeth yn adran 3.1.2 y Cyfansoddiad.

 Nodir hawliau cynghorwyr i gymryd rhan yn nhrafodion y Cyngor yn adran 3.3 y Cyfansoddiad.

Gall cynghorwyr hefyd godi cwestiynau yng nghyfarfodydd y Cyngor Llawn a phwyllgorau ac is-bwyllgorau'r Cyngor, cyflwyno cynigion i'r Cyngor Llawn a phenderfyniadau galw i mewn.




Mae'r rheolau ynghylch sut caiff yr hawliau hyn eu harfer wedi'u nodi yn adrannau 4.19 i 4.21 a 7.29 y Cyfansoddiad.




Gallwch ddarllen mwy am rôl Cyngorwyr etholedig a'r rhinweddau sy'n gwneud Cynghorydd da yn y disgrifiad rôl (yn adran 25.1 y Cyfansoddiad) a manyleb y person (yn adran 25.21 y Cyfansoddiad).

## Cyngor Llawn

 Mae adran 4 y Cyfansoddiad yn llywodraethu'r Cyngor Llawn.

### Beth yw gwaith y Cyngor Llawn?

Mae'r gyfraith yn ei gwneud yn ofynnol i rai penderfyniadau pwysig gael eu gwneud gan bob Cynghorydd yn cwrdd â'i gilydd fel y Cyngor Llawn. Cyfeirir at y rhain yn y Cyfansoddiad fel swyddogaethau'r Cyngor Llawn. Gall y Cyngor benderfynu y dylai swyddogaethau anweithredol eraill (nad ydynt yn ymwneud â'r Cabinet) gael eu cyflawni gan y Cyngor Llawn hefyd. Cyfeirir at y rhain yn y Cyfansoddiad fel swyddogaethau dewis lleol oherwydd bod gan y Cyngor ddewis ynghylch pa berson neu gorff y dylai eu cyflawni.

 Mae Adran 14 y Cyfansoddiad yn esbonio'r gwahanol fathau o swyddogaethau a gyflawnir gan y Cyngor a pha ran o'r Cyngor sy'n gyfrifol am eu cyflawni.

Mae'r Cyngor Llawn yn gyfrifol am y canlynol, ymhlith pethau eraill:

- cytuno ar y Cyfansoddiad, ac unrhyw newidiadau i'r Cyfansoddiad;
- pennu cyllideb y Cyngor;
- datblygu cynllun integredig sengl y Cyngor (sy'n egluro sut bydd y Cyngor yn cyflawni ei ddyletswyddau cyfreithiol mewn meysydd fel iechyd a gofal cymdeithasol, plant a phobl ifanc a diogelwch cymunedol);
- cytuno ar gynlluniau a strategaethau allweddol (y cyfeirir atynt yn y Cyfansoddiad fel y 'fframwaith polisi');
- adolygu ac adrodd am berfformiad y Cyngor;
- ethol yr Arweinydd a'r Maer;
- penodi'r Prif Weithredwr a Phrif Swyddogion eraill.

 Rhestrir holl swyddogaethau'r Cyngor Llawn yn adran 4.6 y Cyfansoddiad.

Y Maer sy'n cadeirio cyfarfodydd y Cyngor Llawn. Maent yn gyfrifol am sicrhau bod cyfarfodydd yn cael eu cynnal yn unol â'r Cyfansoddiad a bod penderfyniadau'n cael eu gwneud yn briodol, yn deg ac yn gyfreithlon.

Gallwch ddarllen mwy am y rolau hyn yn Rhan 3 y Canllaw hwn.

## **Beth sy'n digwydd yng nghyfarfodydd y Cyngor Llawn?**

Bydd y Cyngor Llawn yn cwrdd yn gynnar ym mhob blwyddyn ariannol i ethol Cynghorwyr i swyddi penodol ar y Cyngor ac i sefydlu pwyllgorau a gweithgorau i gynnal busnes y Cyngor yn ystod y flwyddyn. Gelwir hyn yn Gyfarfod Blynyddol.



Disgrifir amseriad y Cyfarfod Blynyddol a'r materion sydd i'w penderfynu yn y cyfarfod hwnnw yn Rheolau Gweithdrefn y Cyngor yn adran 4.10 y Cyfansoddiad.

Gelwir cyfarfodydd rheolaidd o'r Cyngor Llawn yn gyfarfodydd cyffredin.



Cynhelir cyfarfodydd cyffredin yn unol â Rheolau Gweithdrefnau'r Cyngor yn adran 4.11 y Cyfansoddiad.

Mewn rhai amgylchiadau, efallai y bydd angen i'r Cyngor Llawn gwrdd cyn ei gyfarfod nesaf i drafod mater sy'n arbennig o frys neu bwysig. Gelwir hyn yn gyfarfod eithriadol o'r Cyngor.



Mae'r broses ar gyfer galw cyfarfod eithriadol a'r materion y gellir eu trafod yno wedi'u nodi yn adran 4.12 y Cyfansoddiad.

Y Cabinet sy'n gyfrifol am benderfynu pryd a ble y cynhelir cyfarfodydd y Cyngor Llawn. Bydd cynghorwyr yn cael gwybod am hyn trwy roi gwŷs iddynt.

Bydd Pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd yn sicrhau bod y cyhoedd yn cael gwybod am gyfarfodydd y Cyngor Llawn, trwy gyhoeddi hysbysiad cyn pob cyfarfod. Rhaid i'r hysbysiad gynnwys gwybodaeth benodol megis dyddiad ac amser y cyfarfod, ble caiff ei gynnal a sut gallwch gael mynediad i'r cyfarfod o bell gan ddefnyddio fideo-gynadledda.

Gallwch ddarllen mwy am gymryd rhan yng nghyfarfodydd y Cyngor yn rhan 4 y Canllaw hwn.



Mae adrannau 4.13 a 4.14 y Cyfansoddiad yn llywodraethu trefniadau cyfarfodydd a gofynion hysbysu.

## **Sut mae'r Cyngor yn gwneud penderfyniadau?**

Cynhelir cyfarfodydd y Cyngor Llawn yn unol â chyfres gytûn o reolau sydd wedi'u cynllunio i sicrhau bod dadleuon yn cael eu cynnal yn deg ac yn effeithlon, a bod gan bob Cynghorydd y gallu i godi cwestiynau a gwneud sylwadau ar ran y cyhoedd.



Nodir rheolau'r ddadl yn adran 4.22 y Cyfansoddiad.

Gwneir penderfyniadau gan Gynghorwyr sy'n bwrw pleidleisiau o blaid neu yn erbyn penderfyniad penodol (y cyfeirir ato yn y Cyfansoddiad fel cynnig). Caiff cynghorwyr hefyd gynnig gwelliannau (newidiadau) i gynnig penodol, y mae'n rhaid pleidleisio arno wedyn.



Yn y gorffennol, roedd pleidleisiau'n cael eu gwneud trwy godi dwylo, ac roedd gofyn i Gynghorwyr godi llaw i nodi a oeddent yn pleidleisio o blaid neu yn erbyn cynnig penodol, neu a oeddent yn dymuno ymatal (h.y. peidio â phleidleisio o blaid nac yn erbyn y cynnig). Mae'r Cyngor yn adolygu opsiynau ar gyfer pleidleisio electronig mewn cyfarfodydd lle mae Cynghorwyr yn bresennol yn gorfforol a swyddogaethau pleidleisio electronig wedi'u hadeiladu ar lwyfannau fideo-gynadledda lle cynhelir cyfarfodydd o bell neu mewn fformat hybrid.

Fel arfer, bydd gofyn am fwyafrif syml ar gyfer penderfyniadau o'r rhai sy'n bresennol yn pleidleisio dros gynnig penodol. Mewn geiriau eraill, pan fydd mwy o Gynghorwyr yn pleidleisio o blaid cynnig nag yn ei erbyn, caiff y cynnig ei dderbyn. Yn achos pleidlais cyfartal, unwaith y bydd pob Cynghorydd wedi pleidleisio, bydd gan y Maer ail bleidlais, a fydd yn bleidlais fwrw.

Gall cynghorwyr ofyn am bleidlais wedi'i chofnodi ar fater penodol fel yr amlinellir yn y Cyfansoddiad. Mewn pleidlais wedi'i chofnodi, bydd enwau'r Cynghorwyr sy'n pleidleisio o blaid ac yn erbyn cynnig penodol, a'r rhai sy'n ymatal, yn cael eu nodi yng nghofnodion y cyfarfod. Gall cynghorwyr hefyd ofyn i'w pleidlais unigol ar gynnig penodol gael ei chofnodi yn y cofnodion.



Nodir trefniadau pleidleisio'r Cyngor yn adran 4.24 y Cyfansoddiad.

### **A oes angen i bob Cynghorydd fod yn bresennol cyn y gellir gwneud penderfyniad?**

Nid oes angen i bob Cynghorydd bleidleisio ar bob penderfyniad. Mewn gwirionedd, o dan rai amgylchiadau efallai na fydd yn briodol i Gynghorydd bleidleisio ar fater penodol (er enghraifft, lle mae ganddo fuddiant personol a rhagfarnus mewn penderfyniad). Gallwch ddarllen mwy am hyn yn Rhan 3 y Canllaw hwn.

Fodd bynnag, er mwyn i'r Cyngor wneud penderfyniad cyfreithlon, rhaid i isafswm o Gynghorwyr fod yn bresennol mewn cyfarfod. Cyfeirir at y nifer lleiaf o Gynghorwyr y mae'n rhaid iddynt fod yn bresennol mewn cyfarfod yn y Cyfansoddiad fel y cworwm ar gyfer y cyfarfod hwnnw.



Mae Adran 4.16 y Cyfansoddiad yn nodi'r isafswm o Gynghorwyr y mae'n rhaid iddynt fod yn bresennol fel y gall y Cyngor Llawn wneud penderfyniad.

### **A gaiff cyfarfodydd eu recordio a'u cofnodi?**


Mae cyfarfodydd y Cyngor Llawn yn cael eu darlledu'n fyw ar wefan y Cyngor.

Cedwir cofnod o bob cyfarfod ar ffurf cofnodion. Bydd y cofnodion yn cynnwys cyfrif o'r cynigion a gyflwynwyd i'r cyfarfod, a'r penderfyniadau a wnaed. Byddant hefyd yn cofnodi pwy oedd yn bresennol yn y cyfarfod.


Bydd cofnodion cyfarfod o'r Cyngor Llawn yn cael eu cyhoeddi ar wefan y Cyngor yn unol â rheolau gweithdrefnau mynediad i wybodaeth y Cyngor ac yn cael eu cymeradwyo er cywirdeb yng nghyfarfod nesaf y Cyngor a drefnir.


Mae'r Cyngor hefyd yn cyhoeddi cofnod o'r penderfyniadau a wneir ym mhob cyfarfod o'r Cyngor Llawn, y Cabinet ac mewn cyfarfodydd pwyllgorau ac is-bwyllgorau o fewn saith diwrnod i'r cyfarfod gael ei gynnal.

Os ydych am gael gwybod beth benderfynodd y Cyngor am fater sy'n effeithio arnoch chi, gallwch ddarllen y cofnodion neu'r cofnod o benderfyniadau ar gyfer y cyfarfod lle trafodwyd y mater hwnnw.

 Ceir gwybodaeth am drefniadau darlledu'r Cyngor yn adran 4.34 y Cyfansoddiad ac ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].


 Ceir gwybodaeth am gofnodion yn adran 4.25 y Cyfansoddiad.

 Mae'r rheolau gweithdrefnau mynediad i wybodaeth i'w gweld yn adran 15 y Cyfansoddiad.


 Mae cofnodion cyfarfodydd a chofnodion penderfyniadau ar gael ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].

## Y Cabinet

Mae'r Cabinet wedi'i ffurfio o'r Arweinydd a'r Cynghorwyr unigol a benodwyd i'r Cabinet gan yr Arweinydd.

 Mae adrannau 5.2 a 5.5 y Cyfansoddiad yn esbonio cyfansoddiad y Cabinet a sut y penodir Cynghorwyr i'r Cabinet.


Gall rôl yr Arweinydd ac unrhyw rôl ar y Cabinet gael eu cyflawni gan ddau neu fwy o Gynghorwyr ar sail rhannu swydd.

 Mae Adran 5.8 y Cyfansoddiad yn esbonio'r trefniadau rhannu swyddi ar gyfer aelodau'r Cabinet.

### Beth yw gwaith y Cabinet?

Mae'r Arweinydd yn gyfrifol am gyflawni swyddogaethau Cabinet y Cyngor. Fodd bynnag, yn ymarferol, ni all yr Arweinydd gyflawni pob un o'r swyddogaethau hyn yn bersonol, felly gall yr Arweinydd ddirprwyo'r cyfrifoldeb am swyddogaethau penodol i'r Cabinet, i aelodau'r Cabinet, i swyddogion y Cyngor neu i gorff arall/gyrff eraill.

Mae cynllun dirprwyo'r Cyngor yn nodi pa swyddogaethau sydd wedi'u dirprwyo ac i ba swyddogion.


 Mae cynllun dirprwyo'r Cyngor i'w weld yn adran 26 y Cyfansoddiad.


### Cyfarfodydd y Cabinet

Bydd yr Arweinydd yn penderfynu pryd y bydd y Cabinet yn cwrdd, ac am ba hyd. Bydd hefyd yn cadeirio cyfarfodydd y Cabinet.

Mae'r Cyfansoddiad yn rhagnodi rhai materion y mae'n rhaid eu hystyried ym mhob cyfarfod o'r Cabinet. Yn ogystal, efallai y bydd yr Arweinydd, aelodau'r Cabinet a rhai Prif Swyddogion yn mynnu bod eitem o fusnes yn cael ei hychwanegu at agenda'r cyfarfod.

Cynhelir cyfarfodydd y Cabinet yn unol â'r rheolau gweithdrefnau a dadlau a nodir yn y Cyfansoddiad.

 Nodir rheolau gweithdrefnau a dadlau'r Cabinet yn adrannau 5.9 i 5.10 y Cyfansoddiad.

 Mae Adran 5.11 y Cyfansoddiad yn llywodraethu sut y cynhelir cyfarfodydd y Cabinet.


## Sut mae'r Cabinet yn gwneud penderfyniadau?


Mae'n ofynnol i'r Cabinet ymgynghori â Chynghorwyr unigol a chyda phwyllgorau penodol cyn iddo wneud penderfyniad penodol ar faterion nad ydynt yn frys.

Mae'r gyfraith hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cabinet ymgynghori â'r cyhoedd cyn gwneud penderfyniadau penodol. Hyd yn oed pan nad oes angen ymgynghori â'r cyhoedd ar ddeddfwriaeth, fel mater o arfer da, gall y Cabinet hefyd ymgynghori â'r cyhoedd cyn gwneud penderfyniadau sylweddol eraill. Pan fydd y Cabinet yn cynnal ymgynghoriad cyhoeddus, rhaid i'r Cabinet roi sylw i'r ymatebion i'r ymgynghoriad a gafwyd wrth wneud eu penderfyniad.

 Esbonnir y gofynion ymgynghori hyn yn adran 15.14 y Cyfansoddiad.

Rhaid i'r Cabinet gadw cofnod o bob penderfyniad a wneir ganddo, gan gynnwys pob penderfyniad a wneir gan bwyllgorau'r Cabinet.

 Mae Adran 15.15 y Cyfansoddiad yn nodi'r gofynion ar gyfer cofnod y Cabinet o benderfyniadau.

 Gallwch ddarllen cofnodion cyfarfodydd y Cabinet ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].>

## **Pam mae gan y Cyngor bwyllgorau a beth maen nhw'n ei wneud?**

Mae'r gyfraith yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cyngor sefydlu pwyllgorau er mwyn cyflawni swyddogaethau cyfreithiol penodol y Cyngor.

Gall y Cyngor hefyd benderfynu sefydlu pwyllgorau a gweithgorau eraill er mwyn cynorthwyo'r Cyngor i gynnal ei fusnes yn effeithlon ac yn effeithiol.


### **Beth yw gwaith Pwyllgorau Craffu'r Cyngor?**

#### *Pwyllgorau Trosolwg a Chraffu*

Mae'r Pwyllgorau Trosolwg a Chraffu (yng Nghyngor Bro Morgannwg y cyfeirir atynt fel Pwyllgorau Craffu) yn gyfrifol am ddwyn y Cabinet a chyrff eraill y Cyngor i gyfrif.


Mae'r Pwyllgorau Craffu'n gallu:


- adolygu a chraffu ar benderfyniadau a wneir gan y Cabinet a rhannau eraill o'r Cyngor;
- llunio adroddiadau a gwneud argymhellion a'u cyflwyno i'r Cyngor a/neu'r Cabinet; a
- gwneud cynigion ynghylch newidiadau i bolisiau a gweithdrefnau'r Cyngor.

 Nodir swyddogaethau'r Pwyllgorau Craffu yn adrannau 7.2, 7.4, 7.10 a 7.19 y Cyfansoddiad.

Rhaid dweud wrth aelodau'r Pwyllgorau Craffu am gyfarfodydd cyrff eraill y Cyngor. Mae ganddynt hawliau arbennig i weld dogfennau'r Cyngor.


Gall y Pwyllgorau Craffu hefyd ofyn i unrhyw aelod o'r Cabinet neu unrhyw uwch swyddog cyflogedig o'r Cyngor ddod i gyfarfod o'r pwyllgor i esbonio penderfyniad y mae wedi'i wneud neu ei berfformiad.

 Disgrifir hawliau a phwerau'r Pwyllgorau Craffu yn adrannau 7.22 i 7.25 y Cyfansoddiad.


 Nodir y rheolau ynghylch aelodaeth y Pwyllgorau Craffu, cynnal cyfarfodydd pwyllgor a chyflawni swyddogaethau pwyllgorau yn adran 7 y Cyfansoddiad.

## Pwyllgor Safonau

Mae'r Pwyllgor Safonau yn gyfrifol am hyrwyddo safonau ymddygiad uchel gan Gynghorwyr, gan gynnwys trwy gynghori a hyfforddi Cynghorwyr ynghylch Cod Ymddygiad yr Aelodau a chynghori'r Cyngor ar newidiadau i'r cod hwnnw.

 Nodir swyddogaethau'r Pwyllgorau Craffu yn adrannau 8.6 i 8.8 y Cyfansoddiad.

Mae'r Pwyllgor Safonau hefyd yn gyfrifol am ystyried achosion honedig o dorri Cod Ymddygiad yr Aelodau ac yn cosbi aelodau y canfyddir eu bod wedi methu â chydymffurfio â'r Cod hwnnw fel yr ymchwilir iddo gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, os bernir bod hyn yn briodol.

 Nodir y weithdrefn ar gyfer ymdrin â honiadau a wneir yn erbyn Cynghorwyr yn Atodiad 3 i Adran 19 y Cyfansoddiad.

Mae'r Pwyllgor Safonau yn cynnwys cymysgedd o Gynghorwyr, Aelodau Annibynnol a chynrychiolydd Cynghorwyr Cymuned (na allant fod yn Aelodau neu'n Swyddogion Cyflogedig i'r Cyngor neu sy'n perthyn i Aelodau neu Swyddogion Cyflogedig y Cyngor).

Penodir Cynghorwyr i'r Pwyllgor yn unol â'r rheolau cydbwysedd gwleidyddol (sy'n sicrhau bod cyfansoddiad gwleidyddol y pwyllgor yn adlewyrchu cyfansoddiad gwleidyddol y Cyngor).


 Gallwch ddarllen mwy am y Pwyllgor Safonau yn adran 8 y Cyfansoddiad.


## **Beth yw gwaith pwyllgorau rheoleiddio a phwyllgorau eraill y Cyngor?**

### Y Pwyllgor Cynllunio

Mae'r Cyngor yn gyfrifol am weithredu'r system gynllunio yn ei ardal. Mae hyn yn cynnwys paratoi cynlluniau datblygu lleol a pholisiau cynllunio lleol (sy'n rheoli datblygiadau yn ardal y Cyngor) a rheoli datblygiad (trwy roi neu wrthod caniatâd ar gyfer datblygiad newydd).

Bydd y Cyngor yn penodi Cyngorwyr unigol i'r Pwyllgor Cynllunio ac yn cytuno ar gylch gorchwyl ar gyfer y Pwyllgor Cynllunio a dirprwyo pwerau iddo i'w alluogi i gyflawni'r swyddogaethau hynny.


 Gallwch ddarllen mwy am Bwyllgor Cynllunio'r Cyngor yn adran 9.4 y Cyfansoddiad.


 Gallwch hefyd ddarllen mwy am swyddogaethau cynllunio'r Cyngor ar wefan y Cyngor.

### Pwyllgor Trwyddedu

Mae'r Cyngor yn gyfrifol am benderfynu a ddylid rhoi trwyddedau ar gyfer amrywiaeth eang o wahanol fusnesau, gwasanaethau a gweithgareddau yn ei ardal. Dirprwyir swyddogaethau trwyddedu'r Cyngor i Bwyllgor Trwyddedu'r Cyngor.

Bydd y Cyngor yn penodi Cyngorwyr unigol i'r Pwyllgor Trwyddedu ac yn cytuno ar gylch gorchwyl ar gyfer y Pwyllgor Trwyddedu a dirprwyo pwerau iddo i'w alluogi i gyflawni'r swyddogaethau hynny.

 Gallwch ddarllen mwy am Bwyllgor Trwyddedu'r Cyngor yn adran 9.4 y Cyfansoddiad.


 Gallwch hefyd ddarllen mwy am swyddogaethau trwyddedu'r Cyngor ar wefan y Cyngor.


### Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio

Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cynghori'r Cyngor Llawn, y Cabinet a'u pwyllgorau a'u haelodau perthnasol ar faterion sy'n ymwneud â llywodraethu da, goruchwyliaeth ariannol, rheoli risg a hwynion.

Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio'n monitro effeithiolrwydd rheolau a gweithdrefnau'r Cyngor ar gyfer sicrhau bod y Cyngor yn gweithredu'n gyfreithlon, yn gyfrifol a'i fod yn atebol i'r cyhoedd (y cyfeirir ato yn y Cyfansoddiad fel systemau llywodraethu a rheolaethau mewnol y Cyngor). Mae'r pwyllgor hefyd yn gyfrifol am sicrhau bod penderfyniadau a chyllid y Cyngor yn cael eu harchwilio yn unol â'r gweithdrefnau y cytunwyd arnynt. Yn olaf, rhaid i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio adolygu a rhoi sylwadau ar adroddiadau hunanasesu corfforaethol y Cyngor ei hun.

Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio'n cynnwys cymysgedd o Gynghorwyr ac aelodau lleyg (nad ydynt yn aelodau o'r Cyngor). Penodir Cynghorwyr i'r Pwyllgor yn unol â'r rheolau cydbwysedd gwleidyddol (sy'n sicrhau bod cyfansoddiad gwleidyddol y pwyllgor yn adlewyrchu cyfansoddiad gwleidyddol y Cyngor).


 Mae Adran 9.2 y Cyfansoddiad yn esbonio trefniadau'r Cyngor ar gyfer y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.


 Mae'r cyfrifoldeb am swyddogaethau yn adran 14 y Cyfansoddiad yn esbonio swyddogaethau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.

### *Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd*

Mae'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd yn gyfrifol am benodi Pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd, gan barhau i adolygu'r ddarpariaeth o adnoddau i Bennaeth y Gwasanaethau Democrataidd a chefnogi aelodau'r Cyngor nad ydynt yn rhan o'r Cabinet.

Mae'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd yn cynnwys Cynghorwyr, er bod cyfyngiadau ar nifer yr aelodau Cabinet sy'n gallu eistedd ar y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd. Penodir Cynghorwyr i'r Pwyllgor yn unol â'r rheolau cydbwysedd gwleidyddol (sy'n sicrhau bod cyfansoddiad gwleidyddol y pwyllgor yn adlewyrchu cyfansoddiad gwleidyddol y Cyngor).

 Mae adran 9.3 y Cyfansoddiad yn esbonio trefniadau'r Cyngor ar gyfer y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd.

 Mae'r cyfrifoldeb am swyddogaethau yn adran 14 y Cyfansoddiad yn esbonio swyddogaethau'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd.



## Beth yw Cydbwyllgorau?

Gall y Cyngor gyflawni rhai o'i swyddogaethau ar y cyd ag un neu fwy o awdurdodau lleol eraill yng Nghymru, a chyda chyrff cyhoeddus eraill. Gall y Cyngor benderfynu gwneud hyn lle mae'r Cyngor, er enghraifft, o'r farn y gallai hyrwyddo lles economaidd, cymdeithasol neu amgylcheddol pobl sy'n byw yn ei ardal yn well trwy gydlynu ei weithgareddau gydag awdurdodau lleol, cyrff neu bobl eraill.

Gall y Cyngor sefydlu cydbwyllgor gydag awdurdodau lleol, cyrff neu bobl eraill a dirprwyo penderfyniadau a swyddogaethau i'r cydbwyllgor hwnnw. Trwy ganiatáu i benderfyniadau gael eu gwneud gan gydbwyllgor, gall y Cyngor sicrhau y gellir cydlynu penderfyniadau rhwng yr holl awdurdodau a chyrff a gynrychiolir ar y pwyllgor.

Gall y Cabinet hefyd sefydlu trefniadau ar y cyd ag un neu fwy o awdurdodau lleol yng Nghymru at ddibenion arfer swyddogaethau'r Cabinet (gweithredol) ar y cyd â'r awdurdodau hynny.



Mae adran 10.3 y Cyfansoddiad yn llywodraethu o dan ba amgylchiadau y caiff y Cyngor neu'r Cabinet wneud trefniadau ar y cyd ag awdurdodau a chyrff eraill.

Gall y Cyngor a'r Cabinet hefyd ddirprwyo neu gontractio swyddogaethau penodol i awdurdod lleol arall neu i gorff neu sefydliad arall.



Mae adrannau 10.5 i 10.6 y Cyfansoddiad yn esbonio dirprwyaethau'r Cyngor a threfniadau contractio allan.

## Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru

Mae Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru wedi'i ffurfio o Arweinwyr y Cynghorau cyfansoddol, a all benderfynu cyfethol aelodau cabinet/gweithredol eraill neu gynrychiolwyr partner fel y bo'n briodol.

Mae Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru yn gyfrifol am y swyddogaethau canlynol:

- trafnidiaeth;
- cynllunio strategol
- datblygu economaidd

Rhaid i'r Cyngor gydweithio ag aelodau eraill o Gydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru pan fydd yn cyflawni'r swyddogaethau hyn.

Sefydlwyd Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru o dan reoliadau a wnaed gan Weinidogion Cymru. O ganlyniad, mae llawer o'r rheolau a'r safonau sy'n berthnasol i Gydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru wedi'u nodi mewn rheoliadau, yn hytrach nag yn y Cyfansoddiad.



Gallwch ddarllen mwy am drefniadau Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru yn adran 11 y Cyfansoddiad.



Gallwch ddarllen y rheoliadau sy'n llywodraethu Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru ar-lein <insert hyperlink to legislation.gov.uk>\*



Gallwch ddarllen mwy am gydbwyllgorau statudol yn gyffredinol mewn canllawiau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru <insert hyperlink>. \*

\*DS: Bydd yr hyperddolen yn cael ei hychwanegu pan fydd ar gael.

## Rhan 3 Rolau a chyfrifoldebau

### Pa rolau y mae Cyngorwyr yn eu cyflawni?

Yn adran 25 y Cyfansoddiad gallwch ddod o hyd i wybodaeth am y rolau y gall Cyngorwyr eu cyflawni ar y Cyngor.

Mae'r rhain yn cynnwys:


- Arweinydd a Dirprwy Arweinydd;
- Maer a Dirprwy Faer;
- Aelod o'r Cabinet;
- Cynorthwy-ydd i'r Cabinet
- Aelod Etholedig (Cynghorydd);
- Cadeirydd a/neu aelod o'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd;
- Aelod o'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio;
- Cadeirydd a/neu aelod o'r Pwyllgor Trosolwg a Chraffu;
- Aelod o'r Pwyllgor Safonau;
- Cadeirydd a/neu aelod o bwyllgor rheoleiddio;
- Arweinydd yr Wrthblaid a Dirprwy Arweinydd yr Wrthblaid;
- Hyrwyddwr Aelodau.

Yn adran 12 y Cyfansoddiad ceir gwybodaeth am y rolau a chwaraeir gan uwch swyddogion cyflogedig y Cyngor, gan gynnwys y Prif Weithredwr, y Swyddog Monitro, y Prif Swyddog Cyllid a Phennaeth y Gwasanaethau Democrataidd.

Mae'r rhan hon o'r Canllaw yn rhoi mwy o wybodaeth am y rolau pwysig hyn.

## **Maer a Dirprwy Faer**

Caiff y Maer a'r Dirprwy Faer eu hethol gan y Cyngor Llawn bob blwyddyn.


 Nodir y gweithdrefnau sy'n llywodraethu ethol y Maer a'r Dirprwy Faer a'u hymddiswyddiad neu eu diswyddo yn adran 4.7.3 y Cyfansoddiad.


Mae'r Maer yn gyfrifol am:


- hyrwyddo a chynnal y Cyfansoddiad;
- llywyddu yng nghyfarfodydd y Cyngor Llawn;
- sicrhau bod gan gyfarfodydd y Cyngor Llawn gworwm a'u cynnal yn unol â rheolau gweithdrefnau'r Cyngor;
- sicrhau bod penderfyniadau'n cael eu gwneud yn unol â'r Cyfansoddiad.


Mae'r Maer hefyd yn arweinydd sifil y Cyngor. Mae'n gyfrifol am hyrwyddo buddiannau ac enw da'r Cyngor ac am gynnal gweithgareddau dinesig, cymunedol a seremonïol.

Mae'r Dirprwy Faer yn cyflawni swyddogaethau'r Maer yn ei absenoldeb.

 Gallwch ddarllen mwy am rôl a swyddogaethau'r Maer a'r Dirprwy Faer yn adran 4.7.4 y Cyfansoddiad.

 Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer y Maer i'w weld yn adran 25.5 y Cyfansoddiad.

 Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer y Dirprwy Faer i'w weld yn adran 25.6 y Cyfansoddiad.


 Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer y Maer i'w weld yn adran 25.24 y Cyfansoddiad.

Mae'r Dirprwy Faer yn cyflawni swyddogaethau'r Maer yn ei absenoldeb.

## **Arweinydd a Dirprwy Arweinydd**

Caiff yr Arweinydd ei ethol gan y Cyngor Llawn bob blwyddyn.

Penodir y Dirprwy Arweinydd gan yr Arweinydd i arfer swyddogaethau'r Arweinydd yn ei absenoldeb.





 Nodir y trefniadau ar gyfer ethol yr Arweinydd a phenodi'r Dirprwy Arweinydd yn adrannau 6.1 i 6.4 y Cyfansoddiad.

Mae'r Arweinydd yn gyfrifol am benodi Cynghorwyr i'r Cabinet ac am ddyrannu meysydd polisi a chyfrifoldebau penodol (portffolios) i aelodau'r Cabinet a chynghori'r Cyngor Llawn yn unol â hynny.

Bydd yr Arweinydd hefyd yn cadeirio cyfarfodydd y Cabinet.

Bydd yr Arweinydd yn gweithredu fel aelod o Gyngor Cydbwyllgor Corfforaethol De-ddwyrain Cymru a chynrychiolydd y Cyngor ar Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Bro Morgannwg.




Gall yr Arweinydd benodi aelodau eraill o'r Cyngor i eistedd ar gyrff allanol eraill.

-  Gweler adrannau 5.5.6 i 5.5.8 y Cyfansoddiad i gael rhagor o wybodaeth.
-  Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer yr Arweinydd i'w weld yn adran 25.2 y Cyfansoddiad.
-  Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer y Dirprwy Arweinydd i'w weld yn adran 25.3 y Cyfansoddiad.
-  Mae'r fanyleb person ar gyfer yr Arweinydd i'w gweld yn adran 25.22 y Cyfansoddiad.

### **Aelod o'r Cabinet**

Mae aelodau'r Cabinet yn gyfrifol am:

- cymryd rhan weithredol yng nghyfarfodydd y Cabinet ac wrth wneud penderfyniadau;
- cyfrannu at ddatblygu blaenraglen waith y Cyngor ac at bolisiau a gweithdrefnau yn eu maes cyfrifoldeb;
- rhoi arweiniad gwleidyddol i swyddogion cyflogedig y Cyngor am faterion y maent yn gyfrifol amdanynt;
- adrodd i'r Cyngor Llawn, yr Arweinydd, y Cabinet ac eraill ar berfformiad y gwasanaethau y maent yn gyfrifol amdanynt;
- cymryd rhan ym mhrosesau a gweithdrefnau craffu'r Cyngor, gan gynnwys trwy esbonio penderfyniadau y maent wedi'u gwneud a chyflawni swyddogaethau yn eu hardal i'r Pwyllgorau Trosolwg a Chraffu.

-  Gallwch ddarllen mwy am aelodau'r Cabinet yn adran 5.5 y Cyfansoddiad.
-  Mae'r disgrifiad rôl ar gyfer aelodau'r Cabinet i'w weld yn adran 25.4 y Cyfansoddiad.
-  Mae'r fanyleb person ar gyfer aelodau'r Cabinet i'w gweld yn adran 25.23 y Cyfansoddiad.

## Cynorthwy-ydd i'r Cabinet

Mae cynorthwywyr i'r Cabinet yn cefnogi aelodau'r Cabinet trwy ymgymryd â thasgau a chyfrifoldebau penodol ar eu rhan. Gallant fynd i gyfarfodydd, paratoi adroddiadau, adolygu papurau a llunio sylwadau ar ran yr aelod maent yn ei gefnogi.

Nid yw cynorthwywyr i'r Cabinet yn aelodau o'r Cabinet ac ni allant bleidleisio yng Nghyfarfodydd y Cabinet na Chyfarfodydd Pwyllgorau'r Cabinet. Fodd bynnag, mae ganddynt hawl i fod yn bresennol ac i siarad yng nghyfarfodydd y Cabinet a'i bwyllgorau.



Gallwch ddarllen mwy am Gynorthwywyr i'r Cabinet yn adran 5.7 y Cyfansoddiad.

## Pa rolau y mae swyddogion cyflogedig y Cyngor yn eu cyflawni?

Cefnogir aelodau etholedig y Cyngor gan swyddogion cyflogedig y Cyngor, sy'n atebol i'r Cyngor ac sy'n gyfrifol am ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd yn unol â'r polisiau a'r gweithdrefnau y cytunwyd arnynt gan y Cyngor Llawn, y Cabinet a'u pwyllgorau a'u cyrff.

Mae gan y **Prif Weithredwr** gyfrifoldeb corfforaethol a gweithredol cyffredinol am waith y Cyngor a holl swyddogion cyflogedig y Cyngor.



Disgrifir rôl a chyfrifoldebau'r Prif Weithredwr yn adrannau 12.1.2 a 12.2 y Cyfansoddiad.

Mae'r **Swyddog Monitro**'n gyfrifol am sicrhau cyfreithlondeb a thegwch ym mhroses gwneud penderfyniadau'r Cyngor, cynnal y Cyfansoddiad, derbyn adroddiadau am achosion honedig o dorri dyletswyddau a rhwymedigaethau'r Cyngor a chynnal ymchwiliadau i honiadau o'r fath.



Disgrifir rôl a chyfrifoldebau'r Swyddog Monitro yn adrannau 12.3 y Cyfansoddiad.

Mae **Pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd** yn gyfrifol am gynghori'r Cyngor, ei bwyllgorau a Chynghorwyr unigol ar y modd cywir i gyflawni swyddogaethau a chyfrifoldebau democrataidd y Cyngor.



Disgrifir rôl a chyfrifoldebau Pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd yn adrannau 12.5 y Cyfansoddiad.

Mae'r **Prif Swyddog Cyllid** yn gyfrifol am sicrhau bod y Cyngor yn gwneud penderfyniadau cyfreithlon ac ariannol ddarbodus. Mae hefyd yn gyfrifol am weinyddu materion ariannol y Cyngor ac am roi cyngor i Gynghorwyr ar weithdrefnau cyllidebol a gweithdrefnau ariannol eraill y Cyngor.





Disgrifir rôl a chyfrifoldebau'r Prif Swyddog Cyllid yn adrannau 12.4 a 17.2.3 y Cyfansoddiad.

Mae'r Cyngor hefyd yn cyflogi nifer o Brif Swyddogion eraill, gan gynnwys:

- Cyfarwyddwr Adnoddau Corfforaethol
- Cyfarwyddwr yr Amgylchedd a Thai
- Cyfarwyddwr Dysgu a Sgiliau
- Cyfarwyddwr Lleoedd
- Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cymdeithasol

Mae Prif Swyddogion i gyd yn atebol i'r Cyngor am y modd ariannol o reoli a gweinyddu'r gwasanaethau a'r gweithgareddau a ddyrennir iddynt.

 Disgrifir rôl a chyfrifoldebau'r Prif Swyddogion yn adrannau 17.2.4 y Cyfansoddiad.

 Nodir y prosesau a ddefnyddir i recriwtio, penodi, disgyblu a diswyddo swyddogion yn adran 12.9 y Cyfansoddiad.

## Sut dylai Cynghorwyr a Swyddogion ymddwyn?

### Dylai Cynghorwyr gydymffurfio â Chod Ymddygiad yr Aelodau

Disgwylir i gynghorwyr gynnal y safonau uchaf o ymddygiad personol a phroffesiynol. Disgrifir y safonau hynny yn y Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau.

Bwriad y Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau yw helpu ac arwain Cynghorwyr i gynnal safonau ymddygiad priodol wrth wasanaethu eu cymuned. Yn ei dro, mae'n rhoi sicrwydd i'r cyhoedd ac yn helpu i feithrin eu hymddiriedaeth yn eu cynrychiolwyr lleol a pharch atynt.

Mae'r Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau yn seiliedig ar y 7 Egwyddor Bywyd Cyhoeddus, a nodwyd gyntaf yn Adroddiad Nolan ar Safonau mewn Bywyd Cyhoeddus ym 1995. Ychwanegwyd tair egwyddor ychwanegol yn egwyddorion llywodraeth leol yng Nghymru.

Mae'r Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau yn gyson â'r egwyddorion hyn ac yn darparu ar gyfer eu rhoi ar waith.

#### ➤ **Anhunanoldeb**

Rhaid i Aelodau weithredu er budd y cyhoedd yn unig. Rhaid iddynt beidio byth â defnyddio eu sefyllfa fel aelodau i roi mantais iddynt eu hunain yn amhriodol neu i roi mantais neu anfantais yn amhriodol i eraill.

#### ➤ **Gonestrwydd**

Mae rhaid i aelodau ddatgan unrhyw fuddiannau preifat sy'n berthnasol i'w dyletswyddau cyhoeddus ac i gymryd camau i ddatrys unrhyw wrthdaro sy'n codi mewn ffordd sy'n diogelu budd y cyhoedd.

#### ➤ **Uniondeb a phriodoldeb**

Rhaid i aelodau beidio â rhoi eu hunain mewn sefyllfa lle mae eu huniondeb yn cael ei gwestiynu gan unrhyw rwymedigaeth ariannol neu rwymedigaeth arall i unigolion neu sefydliadau a allai geisio dylanwadu arnynt wrth gyflawni eu dyletswyddau. Rhaid i aelodau osgoi ymddangosiad y fath ymddygiad ar bob adeg.

#### ➤ **Dyletswydd i gynnal y gyfraith**

Rhaid i aelodau weithredu i gynnal y gyfraith a gweithredu ar bob adeg yn unol â'r ymddiriedaeth y mae'r cyhoedd wedi'i rhoi ynddynt.

#### ➤ **Stiwardiaeth**

Wrth gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau, rhaid i aelodau sicrhau bod adnoddau eu hawdurdod yn cael eu defnyddio'n gyfreithlon ac yn bwylllog.



➤ **Gwrthrychedd wrth wneud penderfyniadau**

Wrth gyflawni eu cyfrifoldebau gan gynnwys gwneud penodiadau, dyfarnu contractau, neu argymell unigolion am wobrau a buddion, rhaid i aelodau wneud penderfyniadau ar sail teilyngdod. Er bod rhaid i aelodau roi sylw i gyngor proffesiynol swyddogion a gallant roi ystyriaeth briodol i farn pobl eraill, gan gynnwys eu grwpiau gwleidyddol, eu cyfrifoldeb hwy yw penderfynu pa farn i'w derbyn ac, os yw'n briodol, sut i bleidleisio ar unrhyw fater.

➤ **Cydraddoldeb a pharch**

Rhaid i aelodau gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau yn unol â'r angen i hyrwyddo cyfle cyfartal i bawb, beth bynnag y bo'u rhywedd, eu hil, eu hanabledd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoedran neu eu crefydd, ac i ddangos parch ac ystyrioldeb at eraill.

➤ **Bod yn agored**

Rhaid i aelodau fod mor agored â phosibl ynghylch eu holl weithredoedd nhw a gweithredoedd eu hawdurdod. Rhaid iddynt geisio sicrhau mai dim ond yn unol â'r gyfraith y cyfyngir ar ddatgelu gwybodaeth.

➤ **Atebolrwydd**

Mae'r aelodau'n atebol i'r etholwyr a'r cyhoedd yn gyffredinol am eu gweithredoedd ac am y ffordd y maent yn cyflawni eu cyfrifoldebau fel aelod. Rhaid iddynt fod yn barod i gyflwyno eu hunain i unrhyw waith craffu sy'n briodol i'w cyfrifoldebau.

➤ **Arweinyddiaeth**

Rhaid i aelodau hyrwyddo a chefnogi'r egwyddorion hyn trwy arweinyddiaeth ac esiampl er mwyn hybu hyder y cyhoedd yn eu rôl ac yn yr awdurdod. Rhaid iddynt barchu didueddrwydd ac uniondeb swyddogion statudol yr awdurdod a'i weithwyr eraill.



Gallwch ddarllen y Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau yn llawn yn adran 19 y Cyfansoddiad.

Disgwylir i gynghorwyr sicrhau eu bod yn deall eu rhwymedigaethau o dan y Cod ac yn gweithredu mewn ffordd sy'n dangos eu bod wedi ymrwymo i fodloni'r safonau ymddygiad uchel a ddisgwylir ganddynt. Fodd bynnag, darperir hyfforddiant i Gynghorwyr pan gânt eu penodi am y tro cyntaf, ac yn rheolaidd, i'w cefnogi i gydymffurfio â'r Cod Ymddygiad ar gyfer Aelodau.

**Gofynion arbennig ar gyfer Cynghorwyr sy'n aelodau o bwyllgor cynllunio'r Cyngor**

Mae cynllunio yn effeithio ar fuddiannau preifat ac ariannol pobl mewn tir ac eiddo ac yn yr amgylchedd lle mae cymunedau'n byw, gweithio a chwarae.

Mae Pwyllgor Cynllunio'r Cyngor yn gyfrifol am gydbwyso anghenion a buddiannau unigolion a'r gymuned i wneud penderfyniadau sy'n agored, yn deg ac yn dryloyw ac a benderfynir gan ddefnyddio barn gadarn ac am resymau y gellir eu cyfiawnhau.

### **Dylai swyddogion gydymffurfio â Chod Ymddygiad y Swyddogion**

Mae swyddogion cyflogedig y Cyngor yn gyfrifol am wasanaethu'r Cyngor trwy roi cyngor i Gynghorwyr, gweithredu polisiau'r Cyngor, a darparu gwasanaethau i'r gymuned leol. Wrth gyflawni eu dyletswyddau, mae'n rhaid iddyn nhw weithredu gydag uniondeb, gonestrwydd, didueddrwydd a gwrthrychedd.

Mae gan y cyhoedd yr hawl i ddisgwyl y safonau ymddygiad uchaf gan bawb sy'n gweithio i'r Cyngor. Mae Cod Ymddygiad y Swyddogion yn amlinellu'r rheolau a'r amodau gwasanaeth sy'n berthnasol i weithwyr y Cyngor. Fe'i dyluniwyd i ddarparu canllawiau clir i'w cynorthwyo yn eu gwaith o ddydd i ddydd ac i alluogi'r cyhoedd i ddeall yr hyn y gallant ei ddisgwyl pan fyddant yn rhyngweithio â gweithiwr y Cyngor.



Gallwch ddarllen Cod Ymddygiad y Swyddogion yn llawn yn adran 21 y Cyfansoddiad.

### **Sut dylai Cynghorwyr a Swyddogion weithio gyda'i gilydd?**

Mae gan Gynghorwyr a Swyddogion rolau, cyfrifoldebau ac atebolrwydd gwahanol, ond mae'n hanfodol eu bod yn gweithio'n effeithiol gyda'i gilydd i gyflawni swyddogaethau'r Cyngor ac i ddarparu gwasanaethau i drigolion sy'n byw yn ardal y Cyngor.

Mae'r Protocol ar Gysylltiadau Aelodau a Swyddogion wedi'i ddylunio i egluro priod rolau a chyfrifoldebau Cynghorwyr a Swyddogion ac i'w harwain wrth ddelio â'i gilydd. Mae'n egluro'r hyn y gall Cynghorwyr a Swyddogion ei ddisgwyl yn rhesymol gan ei gilydd a sut y dylent gydweithio i gyflawni eu diben cyffredin.

Mae gan Gynghorwyr hawl i fynegi barn wleidyddol ac i gefnogi polisiau'r blaid neu'r grŵp y maent yn perthyn iddo. I'r gwrthwyneb, disgwylir i swyddogion gyflawni busnes y Cyngor mewn ffordd sy'n wleidyddol ddiduedd ac mae llawer wedi'u cyfyngu rhag cymryd rhan mewn gweithgarwch gwleidyddol. Felly, mae'r protocol yn esbonio sut y gall swyddogion gefnogi'r trafodaethau polisi gan grwpiau gwleidyddol, wrth barhau'n wleidyddol niwtral.



Gallwch ddarllen y Protocol ar gyfer Cysylltiadau Aelodau a Swyddogion yn llawn yn adran 22 y Cyfansoddiad.

### **Sut galla i gwyno am ymddygiad Cynghorydd?**

Mae adran 3.2.2. (f) y Cyfansoddiad yn esbonio sut y gallwch gyflwyno sylwadau neu gwynion am wasanaethau'r Cyngor.

Os dymunwch gwyno am Gyngorydd, yna dylech gysylltu â naill ai Swyddog Monitro'r Cyngor neu Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.

Mae proses gwyno'r Cyngor yn rhoi mwy o wybodaeth am sut i gwyno. Mae ar gael ar wefan y Cyngor yn: [ddolen](#).



DS: Nid Polisi Cwynion y Cyngor yw'r mecanwaith i wneud Cwyn am Gyngorydd ond mae'r ddolen yn darparu'r manylion cyswllt ar gyfer cwynion o'r fath.



Ceir manylion cyswllt y Swyddog Monitro a gwybodaeth ar wefan y Cyngor: [ddolen](#)



Gallwch ddysgu mwy am sut i gwyno i Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ar ei wefan.

[<https://www.ombwdsmon.cymru/sut-i-gwyno/>](https://www.ombwdsmon.cymru/sut-i-gwyno/)

### **Sut galla i gwyno am wasanaeth a ddarperir gan y Cyngor?**


Os oes gennych gŵyn am y Cyngor, ei weithwyr neu'r gwasanaethau y mae'n eu darparu, byddwch yn gwneud cynw trwy broses gwyno'r Cyngor sydd i'w gweld ar wefan y Cyngor trwy'r [ddolen hon](#).

## Rhan 4 Polisiâu a gweithdrefnau

### Cynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor (y fframwaith polisi)


#### Ble galla i ddod o hyd i gynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor?

Mae'r Cyngor Llawn yn gyfrifol am bennu cynlluniau a strategaethau allweddol y Cyngor, sydd gyda'i gilydd yn ffurfio fframwaith polisi'r Cyngor.

 Rhestrir y cynlluniau a'r strategaethau sy'n ffurfio fframwaith polisi'r Cyngor yn adran 4.2 y Cyfansoddiad.

 Cyhoeddir cynlluniau a strategaethau unigol ar wefan y Cyngor.

Yn ogystal, mae cynllun integredig sengl y Cyngor yn dwyn ynghyd gynlluniau a strategaethau'r Cyngor ar gyfer cymunedau; plant a phobl ifanc; iechyd, gofal cymdeithasol a lles; a diogelwch cymunedol.

 Gallwch ddarllen mwy am y cynllun integredig sengl yn adran 4.3 y Cyfansoddiad.

 Cyhoeddir cynllun integredig sengl y Cyngor ar wefan y Cyngor.


#### Sut mae fframwaith polisi'r Cyngor yn cael ei benderfynu?

Mae'r Cabinet yn gyfrifol am ymgynghori â rhanddeiliaid perthnasol, gan ystyried unrhyw adroddiadau neu argymhellion a wneir gan Bwyllgorau Trosolwg a Chraffu'r Cyngor a gweithio gyda Phrif Swyddogion y Cyngor i ddatblygu fframwaith polisi drafft.

Unwaith y bydd y Cabinet wedi datblygu fframwaith polisi drafft, caiff ei ystyried gan gyfarfod o'r Cyngor Llawn. Gall y Cyngor Llawn benderfynu mabwysiadu'r fframwaith polisi, gwneud newidiadau iddo, ei gyfeirio'n ôl at y Cabinet fel y gellir gwneud rhagor o waith arno, neu roi ei fframwaith polisi ei hun yn lle'r un drafft a baratowyd gan y Cabinet.

Os bydd y Cyngor Llawn yn penderfynu mabwysiadu'r fframwaith polisi, bydd yn dod i rym ar unwaith. Os bydd y Cyngor Llawn yn diwygio'r fframwaith polisi, bydd gan yr Arweinydd gyfle i wrthwynebu'r gwelliannau ac i ailgynnull y Cyngor Llawn i ailystyried y fframwaith polisi.

Ar ôl ei fabwysiadu, bydd y Cabinet, ei bwyllgorau, Cynghorwyr unigol a swyddogion cyflogedig y Cyngor dan rwymedigaeth i weithredu yn unol â'r fframwaith polisi.

 Disgrifir y broses a ddefnyddir gan y Cyngor Llawn i fabwysiadu fframwaith polisi yn adran 16.2 y Cyfansoddiad.

## **Pennu cyllidebau a rheolaeth ariannol**

### **Sut mae'r Cyngor yn pennu ei gyllideb?**

Mae'r Cyngor Llawn yn gyfrifol am gytuno ar gyllideb y Cyngor, ac am gytuno ar newidiadau i gyllideb y Cyngor unwaith y bydd wedi'i fabwysiadu'n ffurfiol.

Mae dwy ran i gyllideb y Cyngor:

- mae'r gyllideb refeniw yn darparu ar gyfer costau gweithredu a gwarant o ddydd i ddydd fel cyflogau staff, rhent, a chostau parhaus darparu gwasanaethau;
- mae'r gyllideb gyfalaf yn darparu ar gyfer costau untro fel cynllun mawr i wella ffordd, neu brynu neu greu maes parcio newydd.

Mae'r Cabinet, mewn ymgynghoriad â'r Prif Swyddog Cyllid, yn gyfrifol am ddatblygu cynigion cychwynnol ar gyfer cyllideb y Cyngor ac ymgynghori ynghylch y rhain.

Unwaith y bydd yr ymgynghoriad hwn wedi'i gwblhau, bydd y Cabinet yn gyfrifol am baratoi cynnig cyllideb terfynol i'w ystyried gan y Cyngor Llawn.

Gall y Cyngor Llawn fabwysiadu'r gyllideb heb wneud unrhyw newidiadau, diwygio'r gyllideb, neu ofyn i'r Cabinet ei ailystyried cyn ei mabwysiadu.



Disgrifir y broses a ddefnyddir gan y Cyngor Llawn i fabwysiadu ei gyllideb yn adrannau 16.3 ac 17.3 y Cyfansoddiad.

## **Penderfyniadau a wneir y tu allan i'r gyllideb neu'r fframwaith polisi**

### **A ellir gwneud penderfyniadau nad ydynt yn cydymffurfio â'r gyllideb neu'r fframwaith polisi?**


Gall y Cyngor Llawn benderfynu gwneud newidiadau i'r fframwaith polisi.


Dim ond mewn nifer cyfyngedig o amgylchiadau eithriadol y gall cyrff ac unigolion eraill wneud penderfyniadau nad ydynt yn cydymffurfio â'r fframwaith polisi, a nodir y rhain yn y Cyfansoddiad. Un enghraifft yw lle mae'n rhaid gwneud penderfyniad brys i ddiogelu buddiannau'r Cyngor ac nid yw'n bosibl trefnu cyfarfod o'r Cyngor Llawn mewn pryd.

Fodd bynnag, gall pwyllgorau trosolwg a chraffu'r Cyngor benderfynu cyfeirio penderfyniadau o'r fath at y Cyngor Llawn i'w hystyried ymhellach (cyfeirir at hyn yn y Cyfansoddiad fel galw'r penderfyniad i mewn).




Nodir trefniadau'r Cyngor ar gyfer penderfyniadau brys nad ydynt yn cydymffurfio â'r fframwaith polisi yn adran 16.4 y Cyfansoddiad.

 Mae adran 16.6 y Cyfansoddiad yn disgrifio'r amgylchiadau cyfyngedig lle y gall cyrff neu unigolion ar wahân i'r Cyngor Llawn wneud newidiadau i'r fframwaith polisi.

 Disgrifir pwerau'r Pwyllgorau Trosolwg a Chraffu yn adran 16.7 y Cyfansoddiad.


### **A ellir symud arian o'r naill ben cyllideb i'r llall ar ôl i'r gyllideb gael ei mabwysiadu?**

Yn ystod y flwyddyn, efallai y bydd angen i'r Cabinet a'r Prif Swyddogion drosglwyddo cyllidebau o un maes gwasanaeth i'r llall i adlewyrchu anghenion neu flaenoriaethau gwasanaeth sydd wedi newid er mwyn cyflawni fframwaith polisi'r Cyngor o fewn y terfynau ariannol a bennwyd gan y Cyngor.

 Mae'r mecanwaith y gall y Cabinet a'r Prif Swyddogion ei ddefnyddio i symud arian rhwng penaethiaid cyllidebau wedi'i nodi yn adran 17 y Cyfansoddiad.

### **Pa bolisiau a gweithdrefnau eraill sy'n llywodraethu sut mae'r Cyngor yn rheoli ei gyllideb?**

Mae'r Cyngor wedi'i rwymo gan nifer o reolau a gweithdrefnau ariannol gwahanol sy'n rheoli sut y caiff gwariant y Cyngor ei gynllunio, ei neilltuo, ei adolygu a'i archwilio.


 Nodir rheolau gweithdrefnau ariannol manwl y Cyngor yn adran 17 y Cyfansoddiad.

### **A oes unrhyw gyfyngiadau ar sut mae'r Cyngor yn prynu nwyddau a gwasanaethau?**

Gall y Cyngor ymrwymo i gontractau i brynu nwyddau a gwasanaethau yn yr un modd ag unrhyw berson neu sefydliad arall. Fodd bynnag, rhaid i'r Cyngor gydymffurfio â rheolau gweithdrefnau'r contract yn y Cyfansoddiad pan fydd yn gwneud hynny.

Diben rheolau gweithdrefnau'r contract yw sicrhau bod y Cyngor yn cydymffurfio â gofynion cyfreithiol perthnasol ac yn sicrhau'r nwyddau a'r gwasanaethau sydd fwyaf manteisiol yn economaidd (gwerth gorau) i drethdalwyr.

Os ydych yn gwerthu nwyddau neu wasanaethau i'r Cyngor yn rheolaidd, efallai yr hoffech ymglyfarwyddo â'r rheolau a'r gweithdrefnau hyn.

 Nodir rheolau gweithdrefnau contractau y Cyngor yn adran 18 y Cyfansoddiad.

## **Sut mae'r Cyngor yn ymrwmo i gontractau a chytundebau?**

Nodir y rheolau a'r gweithdrefnau sy'n llywodraethu sut y caiff cytundebau, contractau a gweithredoedd eu hawdurdodi a'u gweithredu ar ran y Cyngor yn adran 13 y Cyfansoddiad.

## Rhan 5 Sut galla i gymryd rhan?

### Sut mae'r Cyngor yn ymgysylltu â phobl leol i'w hannog i gymryd rhan mewn democratiaeth leol?

Mae'r Cyngor wedi cyhoeddi strategaeth cyfranogiad y cyhoedd sy'n egluro sut y bydd yn annog pobl leol i gymryd rhan ym mhrosesau gwneud penderfyniadau'r Cyngor. Mae Strategaeth Cyfranogiad y Cyhoedd y Cyngor yn disgrifio sut y bydd y Cyngor yn:

- hybu ymwybyddiaeth o swyddogaethau'r Cyngor;
- hybu ymwybyddiaeth o sut y gall pobl ddod yn Gyngorydd a beth mae'r rôl yn ei gynnwys;
- hwyluso mynediad i wybodaeth am benderfyniadau a wneir, neu sydd i'w gwneud, gan y Cyngor;
- hyrwyddo trefniadau a ddefnyddir i bobl gyflwyno sylwadau i'r Cyngor ynghylch penderfyniadau y mae wedi'u gwneud neu y bydd yn eu gwneud yn y dyfodol;
- sicrhau bod barn y cyhoedd yn cael ei dwyn i sylw ei Bwyllgorau Trosolwg a Chraffu; a
- hybu ymwybyddiaeth ymysg Cyngorwyr o fanteision defnyddio'r cyfryngau cymdeithasol i gyfathrebu â phobl leol.

Mae'r Cyngor hefyd yn ymgysylltu â phobl leol trwy baneli dinasyddion ac arolygon ac ymgynghoriadau ynghylch polisiau a gwasanaethau penodol. Gall y rhain gael eu cychwyn gan y Cyngor, adrannau gwasanaeth o fewn y Cyngor neu drwy waith pwyllgorau neu is-bwyllgorau'r Cyngor.




Cyhoeddir fersiwn ddrafft Strategaeth Cyfranogiad y Cyhoedd y Cyngor ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].


### Alla i anfon deiseb at y Cyngor?

Gallwch gyflwyno deisebau i'r Cyngor gan ddefnyddio cynllun deisebau'r Cyngor. Mae'r Cyngor dan rwymedigaeth gyfreithiol i weithredu cynllun deisebau, sy'n nodi:

- sut y gellir cyflwyno deiseb i'r Cyngor;
- sut ac erbyn pryd y bydd y Cyngor yn cydnabod derbyn deiseb;
- y camau y bydd y Cyngor yn eu cymryd mewn ymateb i ddeiseb; a
- sut ac erbyn pryd y bydd y Cyngor yn rhoi ei ymateb i ddeiseb i'r sawl a gyflwynodd y ddeiseb ac i'r cyhoedd.





 Gallwch ddarllen mwy am gyflwyno deiseb i'r Cyngor yn adran 3.2.2(c) y Cyfansoddiad.

 Mae'r Cyngor yn cyhoeddi manylion ei gynllun deisebau ar ei wefan.

## **Sut galla i gael gwybod pryd y cynhelir cyfarfodydd y Cyngor a'i bwyllgorau a'i gyrff?**

Mae'r Cyngor yn cyhoeddi hysbysiadau o gyfarfodydd y Cyngor Llawn a'i bwyllgorau.


 Gallwch gael rhagor o wybodaeth am ofynion rhybudd yn adrannau 3.1.1, 4.14 a 15.4 y Cyfansoddiad.


 Mae'r Cyngor yn cyhoeddi hysbysiadau o gyfarfodydd, a rhaglen o gyfarfodydd sydd yn yr arfaeth, ar ei wefan [gweler y [ddolen](#)].

## **Sut galla i gael gwybod beth fydd yn cael ei drafod mewn cyfarfod penodol?**

Bydd y Cyngor yn cyhoeddi agendâu ar gyfer cyfarfodydd, ynghyd ag unrhyw bapurau cefndir ac adroddiadau cyn i'r cyfarfod gael ei gynnal.


Bydd copiâu caled o agendâu a phapurau cefndir ac adroddiadau hefyd ar gael yn y cyfarfod ar gyfer yr aelodau hynny o'r cyhoedd sy'n dymuno bod yn bresennol yn bersonol.

 Gallwch gael rhagor o wybodaeth sydd ar gael i'r cyhoedd cyn cyfarfod o'r Cyngor yn adrannau 15.5 a 15.8 y Cyfansoddiad.

 Mae'r Cyngor yn cyhoeddi agendâu cyfarfodydd a dogfennau ac adroddiadau ategol ar ei wefan [gweler y [ddolen](#)].

## **Sut galla i gael gwybod pryd y penderfynir ar fater sydd o ddiddordeb i mi?**

Mae'r Cyngor yn cyhoeddi blaenraglenni gwaith, sy'n nodi pa benderfyniadau a wneir gan y Cabinet neu'r Cyngor, pa faterion y bydd y Pwyllgorau Craffu yn eu hystyried a phryd y bydd y materion hyn yn cael eu trafod.

 Ceir rhagor o wybodaeth am flaenraglen waith y Cyngor yn adrannau 3.1.1 a 15.13 y Cyfansoddiad.

## **Alla i ofyn i bwyllgor neu gorff o'r Cyngor ymchwilio i fater penodol?**

Gallwch gysylltu â'ch Cynghorydd am faterion o ddiddordeb, ac efallai y gallant godi'r mater.


## Alla i arsylwi ar gyfarfodydd y Cyngor Llawn?


Gallwch. Gall aelodau o'r cyhoedd ddod i arsylwi ar gyfarfodydd y Cyngor Llawn ar yr amod bod y cyfarfodydd yn cael eu cynnal yn gyhoeddus.


Mae cyfarfodydd y Cyngor Llawn hefyd yn cael eu darlledu'n fyw ar wefan y Cyngor fel y gallwch eu gwyllo mewn amser real o bell os ydych yn dymuno gwneud hynny.

Yr unig dro y caiff aelodau'r cyhoedd eu gwahardd o gyfarfodydd yw pan fo tebygrwydd y byddai gwybodaeth gyfrinachol yn cael ei datgelu iddynt os caniateid iddynt fod yn bresennol. Gall y Cyngor hefyd wahardd y cyhoedd o gyfarfod, neu ran o gyfarfod, lle byddai gwybodaeth eithriedig yn cael ei datgelu. Mae gwybodaeth eithriedig yn cynnwys gwybodaeth sy'n ymwneud ag unigolyn penodol neu ei faterion ariannol neu fusnes, gwybodaeth sy'n freintiedig yn gyfreithiol neu wybodaeth sy'n ymwneud ag atal trosedd, ymchwilio iddo neu ei erlyn, neu wybodaeth arall a bennir yn y Cyfansoddiad.

Os byddwch yn torri ar draws cyfarfod o'r Cyngor, mae'n debygol y bydd y Maer neu'r Cadeirydd yn eich rhybuddio am achosi aflonyddwch. Os byddwch yn parhau i darfu ar y cyfarfod, efallai y cewch eich symud oddi yno.


 Nodir y rheolau ynghylch gwahardd y cyhoedd o gyfarfodydd yn adrannau 15.10 y Cyfansoddiad.

 Nodir rhwymedigaethau'r Cyngor i ddarlledu cyfarfodydd o'r Cyngor yn adran 4.34 y Cyfansoddiad.

 Nodir y rheolau ynghylch aflonyddwch gan aelodau o'r cyhoedd yn adran 4.28 y Cyfansoddiad.

## Alla i arsylwi ar gyfarfodydd eraill?

Gallwch. Gall aelodau o'r cyhoedd ddod i arsylwi ar unrhyw gyfarfod mae'r Cyngor wedi penderfynu y dylid ei gynnal yn gyhoeddus.

 Disgrifir eich hawl i fynd i gyfarfodydd Cabinet y Cyngor, pwyllgorau'r Cyngor a chyrff eraill yn adran 15.3 y Cyfansoddiad.

## Alla i siarad mewn cyfarfod?

Gall aelodau o'r cyhoedd siarad mewn unrhyw gyfarfod a ddylai, yn ôl penderfyniad y Cyngor, gynnwys cyfranogiad gan aelodau'r cyhoedd.

## Alla i ofyn cwestiwn mewn cyfarfod?


Gallwch ofyn cwestiynau ffurfiol i aelodau'r Cabinet yng nghyfarfodydd y Cyngor Llawn a gellir gweld y weithdrefn ar gyfer hyn yn [gweler y [ddolen](#)].


 Gallwch ddarllen mwy am ofyn cwestiwn yn adran 4.18 y Cyfansoddiad.

## **Sut galla i gael gwybod am benderfyniad y Cyngor?**

Mae'r Cyngor yn cyhoeddi agenda, adroddiadau a chofnodion cyfarfodydd unwaith y cytunir arnynt. Mae'r papurau hyn ar gael i'w harchwilio gan y cyhoedd am o leiaf chwe blynedd o ddyddiad y cyfarfod.


Mae gan y Cyngor hefyd drefniadau ar waith ar gyfer cyhoeddi cofnodion ysgrifenedig o benderfyniadau a wneir gan y Cabinet a phwyllgorau'r Cyngor a chyrff eraill.

 Gallwch ddarllen am drefniadau'r Cyngor ar gyfer cyhoeddi hysbysiadau penderfynu a chofnodion cyfarfodydd yn adran 15.7 y Cyfansoddiad.

 Gallwch ddarllen cofnodion, adroddiadau ac agendâu cyfarfodydd ar wefan y Cyngor [gweler y [ddolen](#)].

## **Alla i weld cyfrifon y Cyngor i ddeall sut mae fy Nhreth Gyngor yn cael ei gwario?**

Gallwch. Mae'n ofynnol i'r Cyngor gyhoeddi ei gyfrifon a sicrhau eu bod ar gael i'w harchwilio gan y cyhoedd. Gallwch godi cwestiynau am bryderon am gyfrifon y Cyngor gyda'r Cyngor neu gydag archwilydd allanol y Cyngor.

 Ceir mwy o wybodaeth am sut i weld a rhoi sylwadau ar gyfrifon y Cyngor yn adrannau 3.1.1 a 15.13 y Cyfansoddiad.